

Örneklerine ülkemizde sadece Kapadokya bölgesinde rastladığımız kaya oyma ve kule tipi güvercinlikler, yapılış amaçlarının yanı sıra mimari özellikleri ve süslemeleriyle başlı başına bir inceleme konusu oluştururlar. Kapadokya güvercinlikleri eskiden bölge çiftçisinin tarımsal üretimde güvercin gübresi kullanımına bağlı olarak inşa edilmiş yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvercinliklerden elde edilen gübrelerin genel olarak üzüm bağlarında ve Kayseri yöresinde de cehri üretiminde kullanıldığı bilinmektedir.

Güvercin gübresinin bitkiler için çok yararlı olduğunu keşfeden insanoğlu, çok eski zamanlardan bu yana gübresi için yabancı güvercinleri beslemiştir. Güvercin gübresinin bileşiminde yaklaşık %25 organik madde, %2 azot, %1 fosforik asit bulunmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde 'koğa' adı verilen güvercin gübresi önemli bir ihraç ürünüydü. Osmanlı devlet arşivinde yurt dışından gelen gübre talepleri ve yurt dışına yapılan çeşitli satışlara ilişkin belgeler bulunmaktadır.

KÜLTÜR TURLARI

Güvercinlikler Rotası

Mütevelli Cami, Büyükbürüngüz/Melikgazi

Gesi Güvercinlikleri, Melikgazi

Yabani güvercin bakıcılığında, gübrenin düzenli toplanabilmesi ve birikimini sağlayabilmek için özel yapılara gereksinim duyulmuştur. Bu yapılar Kapadokya'da kayalara oyulmuş güvercinlikler, Gesi bağlarında taş ile örülmüş kule tipi yapılar ve Diyarbakır'da kerpiçten yapılan sur görünümlü boranhaneler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kapadokya'daki güvercinliklerin çoğu kayalara oyulmuş odacıklar şeklindedir. Kayseri bölgesinde ise genellikle kesme taştan yapılmış ev benzeri yapı tiplerine rastlanmaktadır. Osmanlı döneminde her yıl İzmir limanından yurt dışına ihraç edilen ve boya üretiminde kullanılan cehri bitkisi, yoğun olarak Kayseri'de üretiliyordu. Özellikle Gesi yerleşimi etrafına yayılan cehri üretiminde güvercin gübresi kullanıldığını biliyoruz. Kule tipi güvercinliklerin yurt dışında farklı örnekleri olmakla birlikte, Gesi bağlarındaki güvercinliklerin, kaya oyma yeraltı odası ve diğer özgün mimari ayrıntılarıyla dünyada benzersiz oldukları söylenebilir.

'Burç' adı verilen kule tipi güvercinliklerde, bir güvercinlik üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm toprak zeminin altında bulunan 'güvercin odası'dır. Burası normal bir ev odası büyüklüğündedir ve kaya içine oyulmuştur. Güvercin odasının duvarlarında güvercinlerin yuvalık olarak kullanacakları nişler (oyuklar) bulunmaktadır. Odanın tavanında ise güvercinlerin odaya girip çıkabilmeleri için yaklaşık bir metre çapında bir delik yer almaktadır. Güvercin odası yeraltında olduğu için dışarıdan bakıldığında görülmez. Güvercin gübresi bu odanın tabanında birikmektedir.

Güvercinliğin ikinci bölümünü 'kule' oluşturur. Kule tam olarak güvercin odasının üzerinde yer alır ve odanın tavanındaki deliğin etrafını çevreleyecek şekilde inşa edilmiştir. Kesme taşlardan örülerek yapılmış olan kule, kare ya da yuvarlak biçimli olabilmektedir. Genişliği genellikle 2-3 metre, yüksekliği ise zeminden itibaren 3-4 metre kadardır. Bu yükseklik, oda tabanından itibaren 7-8 metreyi bulur. Kulenin üstü açıktır. En üstteki taşlar yatay döşenip basamaklı bir yapı oluşturularak kuşların konmaları kolaylaştırılmıştır. Güvercinler kulenin üzerindeki boşluktan içeri girer ve aşağıdaki odaya inerler. Bir kale burcunu andıran surun çevrelediği yeraltı güvercin odasında, güvercinlerin gerçekten koruma altında oldukları söylenebilir.

Güvercinliğin üçüncü bölümünü 'tünelle' oluşturur. Güvercin odasına insan girişi yeraltından açılmış bir tünelle sağlanır. Tünel 5-10 metre uzunluğunda ve bir insanın sığabileceği genişliktedir. Çok belirgin olmayan bir kapı ya da taştan bir kapakla tünel dışarı açılmaktadır. Güvercinliğin sahibi yılın belli dönemlerinde bu kapıdan girerek güvercin odasına ulaşır ve tabanda biriken gübreyi toplar.

Gesi'de Derindere Vadisi'nin her iki yamacında bulunan güvercinlikler, çoğunlukla ağızları vadi içine bakacak şekilde doğu-batı yönünde konumlanmışlardır. Sabah ve akşam güneşini alan bu sistem sayesinde güvercinlerin soğuktan etkilenmemeleri sağlanır. Bölgede eskiden güvercinlerin gübresinin yanı sıra etinden de yararlandığı bilinmektedir. Özellikle güvercin yavruları palazlanıp uçmaya başlamadan biraz önce, yani etleri daha sertleşmeden alınıp yemeklik olarak

kullanılıyormuş. Hatta bölgenin önemli yemeklerinden biri olan Kayseri mantısının en lezzetlisi de, güvercin yavrularının kemikleri ayrılmadan satırla kıyılan etlerinden yapılmış.

Büyük kente göç, suni gübre kullanımının yaygınlaşması ve tarım ilaçlarının kullanılmasından dolayı güvercinlerin zehirlenmesi gibi nedenlerle günümüzde güvercinlikler artık sadece nostaljik birer anıt olarak varlıklarını sürdürüyorlar. Kayseri Güvercinlikler Rotası için Gesi bölgesinde Kayabağ ve Güzelköy ile Yeşilhisar ilçesinde Soğanlı, Erdemli, Güzelöz ve Keşlik yerleşimlerini ziyaret etmenizi öneririz.¹

Gesi Kayabağ Güvercinlikleri, Melikgazi

¹Güvercinlikler Rotası bölümü Yavuz İŞÇEN'in katkılarıyla hazırlanmıştır.